

Rájuk is illik a Kossuthhoz intézett egyik feliratból ez a mondat: „Nem azt illeti a köztisztelet, a ki a honnak javát akarja, hanem a ki azt eszközli is, mert az akarat csak feltétel, de a tett fáradozás.”

Záróakkordként Görgey Kossuthhoz intézett 1849. május 25. jelentésével zárom a megemlékezést. (Hadtörténeti Intézet Levéltár 30/5. jelzet): „A 10-ik, 33-ik és 47-ik zászlóalj, mind melyeknek emberei a legelszántabb bátorsággal vár megrohanásánál a vitézségnek kitűnő jelét adták, zászlóaljukra kitüntetésül a III-ad osztályú érdemjelet nyerték.”

Dr. Kovássy Zoltán

A szabadságharc első vértanúja, Mednyánszky László

Ha valaki ezt a patinás nevet hallja, okvetlenül a híres magyar festőre, Mednyánszky Lászlóra gondol. Jóval kevesebben tudják, hogy ez a család egyike a legrégebbi felső-magyarországi főnemesi családoknak, s törzsének nyomai már az Árpád-házi királyok korában feltűnnek.

Ez a család nem csupán híres festőt, hanem tudósokat és három kitűnő katonát is adott az országnak! Ez utóbbiak egyike a szabadságharc vértanúja lett. Annak az embernek első áldozata, akit Habsburg király küldött ellenünk, s akit még a saját honfitársai is „bresciai hiénának” neveztek, hogy aztán a magyarországi rémtettei elhomályosítsák a bresciai előnevét és az egész ország hiénájává léphessen elő – ura parancsára...

Báró Mednyánszky László volt az első azon az úton, melyen oly sokan követték őt 1849-ben. Illőnek tartom, hogy róla is megemlékezzünk, mert éppen úgy helytállt, mint az aradi vértanúk bármelyike, ő is a legdrágábbat, az életét áldozta szeretett magyar hazájáért, népéért.

1819. június 26-án (más források szerint 16-án) született a Trencsén melletti Beckón. Születi tízéves korában nyilvános iskolába küldték, hogy tanuljon és ismerkedjen az étellel. Trencsénben, majd Tatán, a kegyesrendi konviktusban, utána Magyaróváron tanult. Innét került a tullni katonaiskolába, majd belépett a magyar királyi testőrség kötelékébe. Két évig lakótársa volt Görgeynek, és a két fiatalember csakhamar összebarátkozott. Mednyánszky László négy évet töltött a testőrségnél, utána lemondott a katonai pályáról, mert nem érezte jól magát Bécsben. 1848 tavaszán feleségül vette gróf Majláth Máriaát és 1847-ben már Bars megye követeként jelent meg a pozsonyi országgyűlésen.

A szabadságharc kitörésekor – századosi rangban – hősiiesen harcolt egy nemzetőr csapat élén, a lázongó szerbek ellen, s ott meg is sebesült. Ekkor Budára hívták, s ott a Honvédelmi Bizottmány 1848 végén őrnaggyá nevezte ki, majd fontos megbízatással Lipótvárra küldte. 1848-ban ugyanis Lipótvár is magyar kézen maradt, de mint jelentéktelen erősséget, csupán egy zászlóalj tartotta megszállva. Simunich osztrák tábornok, más adatok szerint altábornagy azt a feladatot kapta, hogy Nagyszombaton keresztül a magyar sereg hátába kerüljön. Ordódy Kálmán (vagy Pál) őrnagynak (ezredes?) a nádasai szorosnál kellett volna feltartóztatnia a nagy túlerőben levő ellenséget, s így a katonai érényekben amúgy sem bővelkedő tiszt csatát vesztett és gyorsan visszavonult Lipótvárra.

Simunich altábornagy 1848. december 29-én körülzártá és ostromolni kezdte a várat, amely nem tartozott ugyan az erős várak közé, de egy igazán hivatott, a magyar szabadság ügyét szentnek tartó parancsnok irányításával hónapokig ellenállhatott volna az ostromló sereg támadásainak. S mivel ez a vár hátráltatta Komárom ostromát, érdekük volt, hogy tartósan, de lehetőleg minél tovább magyar kézen maradjon.

Ordódy azonban nem volt az az ember, aki ennek a feladatnak megfelelhett volna. Közvetlenül az ostrom megkezdése után, de talán egyetlen kardcsapás nélkül került volna Lipótvár az ellenség kezére, hiszen Ordódy minden tőle telhetőt megtett, hogy a hazafias

érzületű tisztikart meggyőzze a vár tarthatatlanságáról, s csak a tiszteken múltott, hogy az nem került harc nélkül Simunich kezére.

A rendkívül befolyásos és rártarti embert nem lett volna tanácsos elmozdítani, ezért a magyar kormány egy közbülső, s nem éppen szerencsés megoldást választott. A lángoló hazaszeretetéről, határozottságáról és elszántságáról közismert Mednyánszky Lászlót küldte ki a veszélyeztetett helyre, hogy az egyre gyanúsabb viselkedésű várparancsnokot a helyettesével ellenőriztesse.

Ebből a szempontból jó volt a választás!

A szemtanúk állítása szerint, amikor Simunich teljes erővel ostromolni kezdte a várat, Ordódy nagyon megijedt, és így sopánkodott:

– Végünk van! ... Nincs más hátra, mint kapitulálni, különben itt pusztulunk valamennyien!

– Dehogy pusztulunk, dehogy veszünk el! – bátorította a gyáván vinnyogó embert Mednyánszky. Van élelmünk, van lőszerünk, tisztjeink és katonáink bátor, lelkes hazafiak! És mi más kell? Még legalább negyed évig ellenállhatunk az ellenségnek, csak kitartás!

Egyedül neki köszönhető, hogy a vár még négy hétig ellenállt Simunich ostromló seregének. Ordódy ugyanis titokban, az ő háta mögött meggyőzte a tiszteket. Január végére már annyira elcsüggedt, hogy alkudozni kezdett Simunich tábornokkal.

Gracza György könyve (Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története) szerint: „... Ekkor báró Mednyánszky és Gruber (Fülöp tüzérszázados) „a nemzet becsülete nevében, amelynek mindhalálig hű védői”, óvást emelnek a vár föladása ellen.” Való igaz, hogy Simunich serege számbelileg tízszeresen felülmúlta a várvédők számát, mégis a másik ellenség volt veszedelmesebb, mert bent volt a várban, ráadásul várparancsnoki minőségben. S így a hitvány alkut mégis megkötötték. Az eredmény pedig a feltétel nélküli megadás. „A Lipótvár erőd meghódol, s ő felsége kegyelmébe ajánlja magát!” Ennyi csupán az egész, nem több és nem is kevesebb...

Mednyánszky végső elkeseredésében a haditanács elé vetette kardját:

– Én nem adom meg magam! – kiáltotta.

A demoralizált védőseregből csak egyetlen ember követte példáját, Gruber Fülöp tüzérszázados, aki határozottan kijelentette:

– Én kartáccsal lövetek az osztrákok közé!

Mindkettőjüket azonnal szuronyos örök fogták közre, s 1849. február 2-án délelőtt, csapatai élén Simunich altábornagy harsogó zeneszóval vonult be a várba.

A várőrséget feleskették a császár hűségére, Mednyánszkyt, Grubert és a gyáva Ordódyt pedig fogolyként Pozsonyba hurcolták. Ordódy ezredest ott háromévi börtönre ítélték, a tisztek ugyanakkor minden felelősséget Mednyánszkyra hárítottak, hogy mentse a bőrüket, s ez nagyon jól sikerült nekik. A Mednyánszky ellen felhozott vád szerint, egyedül neki tulajdonítható, hogy a vár négy teljes hétig ellenállt az ostromnak. Ezzel megakadályozta, hogy Simunich serege a Komáromot ostromló hadak erősítésére siessen, tehát közvetlen előidézője volt annak, hogy az osztrák sereg Komáromot nem bírta bevenni!

Az ifjú hős vasra verve állt bírái előtt és büszkén vállalta a vádat, nyugodtan magára vállalt mindent. Kijelentette:

– Védelmezem! Ha én vagyok a vár parancsnoka, az utolsó emberig, az utolsó leheletemig védelmezem!

Amikor pedig a jóakarói figyelmeztették, hogy az élete veszélyben forog, ezt mondta nekik:

– Ez az igazság és a meggyőződés érzete! Különben pedig tudjátok, hogyan bánnak elleneink magyar tisztársaimmal. S ha a várvédők közül többen is gyáván viselik magukat, nekem meg kell mentenem azon rang becsületét, amelyet képviselek!

Aztán bekövetkezett a diadalmas áprilisi hadjárat, mely csaknem teljesen kiszorította az országból az ellenséget, és az osztrákok a cár segítségéért könyörögtek.

Mednyánszky, Gruber és Rázgha, Pozsony hazaias érzelűt evangélikus lelkésze a börtönben sínylődtek. Az ellenük indított per befejezése annyira késett, hogy egyesek már a szabadulásukban reménykedtek. Sem Windischgrätz, sem Welden nem látott viselkedésükben főbenjáró bűnt!

Ekkor, 1849. június 1-jén lépte át a határt az az ember, akinek nevéhez (és megbízójáéhoz!) Magyarországon annyi vér, könny és annyi átok tapadt. Jött Haynau égő bosszúvágygal a szívében és vére szomjasan, eljött a hiéna órája! Kiadta a parancsot a főbenjáró perek befejezésére. Mednyánszkyt és két társát kötél általi halálra ítélte, mintha nem szabadsághősök, hanem közönséges kapcabetyárok lettek volna.

Mednyánszky nyugodtan, keresztbefont karokkal hallgatta végig halálos ítéletét, majd visszatért a börtönébe. A pozsonyi Közlöny 1849. júl. 21-i számában írja szemtanú: „... Azon kevés jóakaróinak, kik utolsó perceiben látogatták, vigasztalván, büszkének és szerencsésnek mondá magát ily igazságos ügy mellett elvéreztetni. a fölolvastott ítéletben ellene fölhozott azon vád, miszerint a komáromi várnak be nem vétele egyedül neki tulajdonítható, mivel ellenszegülése miatt az ausztriai hadaknak négy hetet kellett Lipótvárnál tölteni, mialatt Komáromnál sikeresen működhetek volna, tökéletesen megnyugtatá őt. Barbár gyilkosai, kik csak nagynehezen akarták megengedni, hogy szeretett övétől levél által búcsút vehessen, attól félvén, nehogy a rettenthetetlen hős bámulandó hidegvérűsége és nyugodt rezignációja által a közvéleményt ellenök felizgassa, az éj sötétjéhez folyamodtak, s az ártatlan hazafit, a szeplőtlen áldozatot előbb a városba, onnan pedig éjfél utáni két óraker a szőlőkbe kihurcoltatván, a barbár ítéletet végre is hajtották.”

Az ítéletet 1849. június 5-én, hajnali három óraker hajtották végre Mednyánszky Lászlón és Gruber Fülöpön, a vár közelében lévő Szamár-hegyen. A kivégzésnél jelen volt őrmester vallomása szerint, kevés hasonlót jegyezhetnek fel a krónikások. A két hős nyugodtan állt, de körülöttük sírt mindenki: az osztrák katonák, a lelkész, de még a hóhér is.¹

A források itt ellentmondanak egymásnak. Az egyik szerint (Gracza György: „... előbb Mednyánszkyt, majd Grubert irgalom nélkül kivégzik...” A másik forrás (Vasárnapi Újság, 1879.) szerint „... Ő pedig nyugodtan nézte végig hű és nemes bajtársa, Gruber Fülöp kivégzését s szilárd léptekkel haladt a bitófa felé, mely ifjú reményteljes életének határozlopa lön...”

1874. január 20-án a pozsonyi kapitányi hivatal jegyzőkönyvet vesz fel, amely a kivégzett fia, báró Mednyánszky Árpád birtokában lévő s atyjáról maradt ereklyék valódiságát bizonyítja. A jegyzőkönyv egy szakasza még közelebről világítja meg a kivégzés körülményeit.

„... Ez ügyben kihallgattatván Egartner Antal, ki jelenleg napszámos s Ujváros 331. sz. a. lakik, miután a tárgyat előtte megmagyarázták, így nyilatkozik:

Pontosan emlékszem, hogy Mednyánszky báró s ennek hadsegéde Gruber, az akkori pozsonyi hóhér, Spindler János által végeztetett ki s csak Rázgha evangélikus lelkész kivégzésére hívták ide Brünnből Póth Ferenc hóhért, tudom ezt pontosan, mert én a nevezett kivégzésénél mint segéd működtem... Egyúttal átadok egy fekete atlaszshawlt, melyet Mednyánszky báró életének utolsó pillanata előtt saját kezével vett le a nyakáról s adott át nekem. Az akkori szokás szerint az elítéltek által letett ruha a hóhérsegédeké volt s én azért elvettem a shawlt s megőriztem azt...”²

Gracza György írja: „... Mednyánszky holttestét később szülőhelyére, a zólyom megyei Beczkóra szállították. Gruber most is a vesztőhelyen porladoz.” Egy pozsonyi német lap azt írja, hogy Mednyánszky holttestét „egy áldozár (pap), ki őt a vesztőhelyre kísérte, onnan titokban elvitte és a családnak átadta. Mások szerint: „... Az a tisztelet, melyben Mednyánszky szülei Beczkón részesültek, egy ifjú vadászt arra bírt, hogy az általa szeretett báró holttestét saját jószántából, élete veszélyeztetésével a vesztőhelyről elszállítsa. Az elszállításnál az említett lelkész csak segédkezett. a holttest azután sok ideig a Mednyánszky kastélyban volt, s csak hosszú várakozás után tétetett le a családi sírboltba, mivel a kivégzettnek anyja árulástól félt...”

¹ Révai nagy lexikonában (9. kötet, 41. old.), a Gruber Fülöpről írt részben azt olvashatjuk, hogy kettőjüket 1849. július 19-én végezték ki! Illene végre már tisztázni a kivégzés időpontját.

² Rázgha Pál teológiai tanulmányait Bécsben végezte. Az önvédelmi harc buzgó apostola. Ékes szóval, lelkes szívvel hirdeti a szabadság igéit. Mikor az osztrákok megszállják Pozsonyt, vidékre megy és ott buzgólkodik a veszélyben forgó haza érdekében. Ezért kellett vértanúságot szenvednie. Maradandó alkotása az evangélikus papok és özvegyek részére alapított nyugdíjintézet volt.

Az „Egyetértés”-ben egy kortársa azt a felvilágosítást adta, hogy a kivégzett Mednyánszky holtteste a kivégzés helyén meg sem hűlt, de nem az említett pozsonyi lelkész szállította el onnan.

Mikor Görgey egyik legjobb barátjának kivégezéséről értesült, levelet írt Mednyánszky édesanyjának, melyben többek közt ezt írta: „... Három ellenséges tábornok szárad majd az akasztófán hős fia megbosszulására!...”

Ennek a szerencsétlen anyának két másik fia is ott volt akkor a harcmezőn. Egyikük Mednyánszky Caesar, aki mint tábori lelkész, karddal és kereszttel vezette az ellenségre a szabadságharc hőseit, s akiről Kossuth Lajos utolsó levelében azt írja, hogy a magyar szabadságharc Kapisztránja volt.³

Ez az anya írja Görgeynek: „... Álljon el szándékától, tábornok úr! Nem kívánom, hogy azt a fájdalmat, melyet én szenvedek, más anya is érezze...”

N. László Endre

„Iskolák nélkül az academia csak üres cifraság”

Egy tudománypolitikai röpirat 1848-ból

1848 nyarán jelent meg egy – részben még ma is időszerű –, művelődéspolitikai kérdéseket tárgyaló röpirat, mely csak a cenzúra eltörlése után láthatott napvilágot.

Szerzője egy komáromi születésű fiatal jogász, Tóth Lőrinc – aki mint Breznóbánya követe vett részt a pozsonyi országgyűlésen és radikális szabadelvű beszédeivel keltett feltűnést. Tóth Lőrinc életéről, közéleti tevékenységéről, jogtudományi és irodalmi működéséről nem jelent meg nagyobb összefoglaló munka.¹ A közoktatásügy területén kifejtett munkásságát pedagógiai szakirodalmunk nem tartja számon. Nem volt jelentős író, drámái, versei novellái – bár korukban igen népszerűek voltak – nem maradandó értékűek. Művei közül útleírásai, jogi szakmunkái emelkednek ki, és az 1848-as forradalom napjaiban Pozsonyban megjelent művelődéspolitikai röpirata érdemel figyelmet.

Tóth Lőrinc 1814. december 17-én született Révkomáromban. Apja református lelkész volt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd Pozsonyban és Pesten jogot tanult. Egyetemi éve alatt jelentek meg első drámái és versei. (Tóth Lőrinc Hunyady László című drámája alapján írta meg Egressy Béni Erkel operájának szövegét.) 1836. szeptember 10-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1838-ban ügyvédi vizsgát tett, bekapcsolódott a közéletbe. Titkára volt a Védegyletnek, könyvtárosa a Nemzeti Kaszinónak. 1839-ben barátja, Gorove László társaságában hosszabb külföldi útra ment. Bejárta Németországot, Svájcot, Belgiumot és Angliát, ahol az esküdtszékek működését és a börtönviszonyokat tanulmányozta. Hazatérése után távollévő főrendek képviselőként részt vett az 1840/41-es és az 1843/45-ös országgyűléseken. A Pesti Hírlap országgyűlési tudósítójaként működött. Az 1847/48-as országgyűlésen Breznóbánya követeként többször

³ Mednyánszky Sándor báró honvéd alezredes 1816-ban született Egerben, meghalt Budapesten 1875. ápr. 23-án. A császári hadseregben szolgált, melyből a negyvenes évek elején lépett ki. 1848 nyarán a honvédseregbe lépett és Aulich II. hadtestében harcolta végig a téli és tavaszi hadjáratot. 1849 júliusától kezdve Komáromban működött, mint zászlóaljparancsnok. Az augusztus 3-i sikeres kitérés után, Klapka megbízásából, egy kisebb csapat élén Veszprémig nyomult és több ezer újoncot hozott Komárom várába. Augusztus 18-án alezredessé léptették elő, s részt vett a Haynauval megindult alkudozásokban, A kapituláció után Londonba ment, s ott élt tizenhét évig. 1866-ban Klapka légiójához csatlakozott, azután Kossuth Lajoshoz költözött Torinóba. 1869-ben hazajött, s szigetvári kerület képviselője volt haláláig.

¹ Életútját röviden ismerteti *Vécsey Tamás*: Tóth Lőrinc emlékezete. Bp. 1903.; Szépirodalmi munkásságáról képet kaphatunk *Lakatos László* művéből: Tóth Lőrinc. Győr, 1933.